

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ «ԳԱՄԱԳՏԱԿԱՆ» ԹՂԹԻՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ Ի ՆՄԻՆ ԻՍԿ Ի ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԷ

Նոր Հայկազեան Բազմիքն կը գրէ ի Զ հատուածի նախադրանցն, Յուդակ մասեկից եւ մասեկագրաց, ըստ կարգի հաշնոսութեանց՝ զոր վաւրեմք յընթացս գործոյս, յանունն Մագ. ա. ք. եւ այլն. «Գրիգորի Մագիստրոսի փառաւոր իշխանին Պահլաւունեոյ՝ հօր Գրիգորի Վկայաւսիրի, Թուղթք առ զանազանս՝ խրթին հայկաբանութեամբ եւ հելլենական հնախօսութեամբ՝ հանդերձ անլուր բառիւք, լի իմաստիւք «ճարտարութեան: Այլ ի ԺԶ Թղթին, որոյ սկզբնատառքն յօդեն, «Գրիգոր Մագիստրոս, լի են անխնայի բառք, զորովք զանց արաւրաք»: Մագիստրոսի ութսուն եւ ութ («ութսունի չափ»), ըստ Հ. Գար. Զ., Հայկ. Հին Դպր. Պսմ. 557) Թղթոց մէջ՝ մի միայն կայ որոյ սկզբնատառքն յօդեն Գրիգոր Մագիստրոս (ճշդիւ Մագիստրոս), եւ է այն՝ որ կը սկսի «Գամագոական գեղանամ շոհացեալ» բառերով, տուն տուն գրուած, ընդ ամենայն հնգեասան տունք: Ի Զեռագրին զոր ունեցած են Նոր Հայկազեանի հեղինակքն, (ինչպէս եւ Հ. Յ. Տաշեան, Յուդակ Հայերեկ ԶԶ Միխիթարեանց Վիեննայ, երես 152 ա.) այս Թուղթ վեշտասաներորդ է կարգաւ. բայց ի Զեռագրին գրչագրելոյ ի Մելքոնէ Պաղտասարեան՝ որ կը պահուի յԱրքունի Մատենադարանին Միւնխէնի, է կարգաւ երրորդ. (տես Հ. Գրիգորիս Գալէմբարեան, Յուդակ Հայերեկ ԶԶ Արքունի Մատենադարանիկ ի Միւնխէն, Վիեննա, 1892, երես 11 բ): Այլ օնինակաց մէջ՝ Թերեւս ո՛չ երրորդ է եւ ո՛չ վեշտասաներորդ, զի դասաւորութիւն Մագիստրոսի Թղթոցն կը տարբերի մեծապէս գրչագրէ ի գրչագրի:

Կը գրէ եւ Հ. Գար. Զ. ի մատենին Հայկ. Հին Դպր. Պատմ., 562—563³. «Քանի մը Թղթեր ալ ունի (Գր. Մագիստրոս)՝ անանկ խառն եւ խրթին բառերով եւ իմաստիւք լցուած, որոնց մեկնութիւնը քերես ոչ «ոք պիտի կարենայ գտնել: Ասանկ են այն Թղթերը՝ զոր գրած է առ Վահ. «Բամ Վեստ որդին իւր. եւ միւսը՝ զոր իր աշակերտաց մէջ ծուլագունից «ուղղած է, եւ զոր հանճարեղք անգամ եւ հմտագոյնք չկին կէնար ըստ «արժանւոյն հասկընալ: Անշուշտ կամաւ այնպիսի խրթին ոճ մը բանեւ «ցուցեր է, որպէս զի ծոյլերը մէկդի ձգեն իրենց թուլութիւնը, եւ ջա- «նան հասկընալ իրենց ուղղած Թուղթը, յորում իրենց վարդապետին «հանճարը կ'երեւնար: Ասոնց կարգեկ կրնայ սեպուիշ նաեւ այն Թուղթը «որուն սկզբնաւորութիւնն է. Գամագտական գեղանամ, եւ որոյ սկըզ- «քնաստմբն իր անունը կը կապեն»:

Երբորդ անգամ Հ. Յ. Տաշեան ունեցած է պատեհութիւն խօսելոյ զ«Գամագտական»էն Մագիստրոսի յիւրում նախաճառեալ Յուդայի, երես 152 ա. «16. Թղ. 58 բ. «Բան Իմաստասիրական, զոր ասացեալ է մե- «ծի փիլիսոփային Գրիգորի Մագիստրոսի Պալհաւուհուոյ յիւր անուն, «Գամագտական գեղանամ շոհացեալ քեզ այլմ պատահեալ տառի, տա- «րագոյս տատանական տրոհել զտարբեղումն կասկածանս» եւն. (Մ. «[==Միւնխէնի Զեռագիրն] եւ Լ. [==Լանդուայի Զեռագիրն] չունին (1):) «—Սկզբնատառք կը կապեն «Գր[ի]գո[ր] Մագիստրոս»՝ այս անխնայի «լեզուաւ գրուած կտորին տուներուն սկզբնատառք»:

Զ'անխնայի համարեալ «Գամագտական»իս մեկնութիւնն՝ զոր քե- «րես ոչ ոք պիտի կարենայ գտնել, տուած է նոյն ինքն Գրիգոր Մագիս- «տրոս ի շարի իւր նամականւոյն, անտաբակոյս ամբողջապէս, այլ առ «աղետի՝ միայն զվեց տանցն որ կը յօդեն զանունն Գրիգոր, յաջողե- «ցաւ ինձ գտնել չորս տարի յառաջ. մեկնութիւն հետագայ ինն տանցն «որ կը կապեն Մագիստրոս՝ անյայտ է դեռ եւս. հնար է թէ գտնուի «եւ այն ի լաւագոյն Զեռագրի: Ո՛չ նոր Հայկապետի հեղինակք իմա- «ցած են զպոյութիւն թարգմանութեանն ի Մագիստրոսէ, ո՛չ Հ. Գար. Զ., «եւ ոչ Հ. Տաշեան. եւ ո՛չ իսկ ես իմացած էի՝ որ ընթերցած էի «հարեւանցի վթուղթս Պալհաւուհուոյն ի վնս Ս. Ղազարու մինչդեռ յա- «շակերտութեան կարգի էի. քաղած էի ինչ ինչ վկայութիւնս բառից, «եւ յամին 1862, Աւգոստոսի 19, ընդօրինակած էի զբովանդակ «Գա- «մագտական»ն յ'Գ Զեռագրէ Մագիստրոսեան Թղթոցն (Մագիստրոս Գ), «պէսպէս տարբերութիւնս ընթերցուածոց նշանակելով եւ յայլ երկու

(1) Անտեղեանի եւ Մկրտիչի էմինի Զեռագրին զոր տեսած եւ ուսու- «մասիրած է Վիկտոր Լանդուաւ. բայց Միւնխէնի, կամ որ նոյն է՝ Պաղտատարեան Միլքոնի Զեռագրին, ունի զ«Գամագտական»ն, ինչ- «պէս նշանակած է եւ Հ. Գր. Գալէմբարեան. տես վերագոյն:

Զեռագրաց մատենադարանին Ս․ Ղազարու։ Դիտելի անդստին յամէ 1885 որ Վսեմական Տ․ Կարապետ Եղեանց դադափարած է ի Զեռագրէն Միւնխէնի զԹուղթս Մագիստրոսի (1) յամին 1896 ընթօրինակեցի յիմ պէտս զայնոսիկ Տ․ Եղեանցի ազնիւ Թոյլտուութեամբն, եւ ահա պատահեցայ «Գամագտական»ի վեց տանց մեկնութեանն յերեսներորդ հինգերորդ (ըստ Հ․ Գր․ Գալէմքեարեանի՝ երեսներորդ վեցերորդ) Թղթին, որոյ վերնագիրն է «Առ Կիւրակոս յոյն դպիր», եւ կը սկսի «Յաղթող վայելչական ճեմեալ» բառերով․ (ի Նոր Հայկազենին եւ ի Զեռագրին Միւնխթարեանց Վիեննայ՝ սոյն Թուղթ է կարգաւ քսաներորդ երկրորդ․ տես ի Հ․ Տաշեանի Յուցակին, 153 ա․ «22․ Թղ․ 6» բ։ «Առ Կիւրակոս նոյն [Մ․ «եւ 1․ յոյն] դպիր։ Զ[յ]աղթող վայելչական ճեմեալ պատահեմ քեզ, «մարտուցեալ յայսմ գծի տարակուսեալ տատանիմ» եւն)։) Ուրեմն «Գամագտական գեղանամ շոհացեալ» գրութիւնն՝ չէ լոկ «Բան իմաստասիրական զոր ասացեալ է մեծի փիլիսոփային Գրիգորի Մագիստրոսի Պալհաւունուոյ յիւր անուն» իբր գրական խաղ կամ զբօսանք, այլ նամակ է՝ գրուած առ Կիւրակոս յոյն դպիր (2), եւ սոյն նամակիս Թարգմանութիւնն է «Յաղթող վայելչական ճեմեալ», զոր յետոյ յղած է Մագիստրոս առ նոյն Կիւրակոս։

Ի՞նչ առթիւ գրուած է «Գամագտական»ն՝ այնպիսի անլուր անծաւնօթ բառերով որք անհասկանալի պիտի մնային յաւիտեանս ժամանակաց եթէ գրողն ինքնին փոխած չըլլար զայնոսիկ ի պարզ հայերէն՝ ըստ չափու իւր կարողութեանն «պարզ գրել»ոյ։ Հաւանական առիթն է այն՝ զոր կ'իմանանք աղօտաբար ի յիսներորդ Թղթոյն (51դ ըստ Հ․ Գր․ Գալէմքեարեանի, 55դ ըստ Զեռագրին Միւնխթարեանց Վիեննայ, Տաշեան, Յուցակ, 158 բ․ 57դ ի Նոր Հայկազենին)։ Վերնագիր Թըղթոյն է ճշդիւ ըստ երեսներորդ հինգերորդին «Առ Կիւրակոս յոյն դպիր», եւ սկզբնաւորութիւնն՝ «Լուայ ի քէն ի մէջ բազմութեան ամբոխի իմաստնոց եւ անմտից առաջի մեր»․ (զայս Թուղթ հրատարակեց Տ․ Վահրամ Յ․ Թորգոմեան գրասէր բժիշկն յ'Աւստրեայ Հանդիսի, 1892, երեսք 166 ա—168 բ․) Յայսմ նամակի Մագիստրոս կը յանդիմանէ զԿիւրակոս իբր «ի ձերութեան՝ տղայական եւ խակագոյն խնդիր»ներ յուզող մարդ․ քանզի սա, ի ներկայութեան Մագիստրոսի եւ ա'յլ «ի-

(1) Տես Ստեփանոս Ասողկի, տպ․ Պետրքուրդ, 1885, Յառաջաբան, երես ԺԱ, ծան․ 1։

(2) Դպիր, իմա՝ յունարէն Γραμματικός, գղ․ Grammaire, et par extension Philologue, savant, littérateur; Maître de grammairien, maître d'école Հինգերորդ դարու Նախնիք դարձուցած են գոյն բառը ի Գրամարտիկոս (փոխանակ Գրամատիկոս)․ Իսկ Ներսէս Շնորհալի՝ ի Ղաւամարիկոս, (Յիշատակարան անճառագիր Ներսողենին Ոսկեբերանի ի Գր․ Լուսաւորիչ, «Հրաշալի է մեզ տաւնս»)։

մատնող եւ անմտից բազմութեան», բանախօսած էր՝ թէ «Ոչ ինչ է ինձ սքանչելի իմացեալ յամենայն գոյացութիւնս միանգամայն բաղկաւ «ցեալ, ո՛չ երկնի եւ որ ի նմայն են ընթացք արեգականն եւ լուսնի «եւ կաճառք աստեղաց եւ ներգործութիւնս [=ներգործութիւնք] որ ի «նոցունց, եւ ո՛չ տարերք, եւ ո՛չ ծով, եւ ո՛չ երկիր եւ զոր սայն (1) «բուսուցանէ : Այլ միայն սքանչելի է ինձ մարդկայինս բնութեան աւ- «խոնդեացն [=ստամոքսին] ներգործութիւն, եթէ զիա՛րդ տկարագոյն «նիւթն այն գյոքնարեղուն ճաշակս [=կերակուրս] իւր զաւրէ արիւնաւ «ցուցանել եւ բախել» : Ստամոքսն տկար չէ, կը գրէ հայ իշխանն առ յոյն դպիրն, այլ յոյժ զօրաւոր, այլովքն հանդերձ, ընթերցի՛ր զերբորդ գիրս Գաղիանոսի, զառաջին գիրս Սիսակիոսի, զԴրիգորի Նիւս սացւոյ կազմութեան գիրս եւ [զնեմեփոսին] Բնութեան, եւ լիուլի կը տեղեկանաս : Թո՛ղ զայս, կը շարունակէ Գրիգոր . ինչո՞ւ այդչափ պակշտեք ես մարդկեղէն մարմնոյ ստամոքսին . միթէ աւելի սքանչեւ լի չէ՞ թռչնոց ստամոքսն . «Ջի՞ ոչ սքանչանս (=սքանչանք) կալաւ «զքեզ սակս ճնճղիոյ եւ կամ այլոց տկարագունիցն հաւուց, բայց միւ «այն մարգոյս» . զարձեալ, ինչո՞ւ կը զարմանաս որ ստամոքսն զիւրաւ քանչիւր անգամ կը կերակրէ ըստ իւրաքանչիւր բնութեան . ահաւասիկ ի միում պարտիզի՛ ազգի ազգի ծառք ի միոյէ հողոյ եւ ի ջրոյ կը սնանին, եւ զիւրաքանչիւր պտուղ անշփոթ ի միմեանց յառաջ կը բերեն . արգ՝ որ անգէտդ ես ստամոքսին զօրութեան, ի՞նչպէս կը յաւակնիս բարձրագոյն խնդրոց տեղեակ կարծել զանձն . «Որք ոչ զաւ «խոնդեացն զաւրութիւնս իմանան, զիա՛րդ աստուածաբանութեան «զինքեանս կարող կարծեն գոլ» : Ես չկամեցայ առաջի բազմութեանն յանդիմանել զքո «մանկական անտիութիւնդ կամ անտեղեկութիւնդ», այլ «ի ձեռն գրոյ» կը հանեմ զքեզ այժմիկ յանտեղի կարծեացդ, եւ այլն եւ այլն :

Յոյն դպիրն առանց իրիճ երկբայութեան տեղեակ էր ուրեմն հայ լեզուի, եւ հայերէն թուղթ կ'ընդունէր ի Մագիստրոսէ : Դժուարած է նա ահշուշտ ի խիստ լեզուէ յանդիմանչին, եւ քարի դէմ քար արձակել փորձելով՝ համարձակած է ըստգտանել զիւրթնաբանութիւն Թղթոյ նորին, որ իրօք խրթին է ի շատ տեղիս . (տես զհրատարակեալն ի Հանդիսի) : «Յստակութիւն» (գլ. Clarté) բառն կ'երեւի թէ չէր զանուեր ի Բառարանին Մագիստրոսի . ամենայն գրութիւնք եւ թարգմանութիւնք նորա մատախլապատ են, եւ յաճախ կա՛մ ընաւ չեն հասկացուիր, կա՛մ կը հասկացուին մերթ հազիւ հազ եւ մերթ այլ ընդ այլոյ (2) : Մագիստրոս, զկծեալ ի դիտողութեանց «խակ» կիւրակոսին,

(1) Զեռագիրն Մեղքոնի եւ Հանդես Ամսօրեայ, 166 ա՛ զորս այն :

(2) Օրինակ մի բերեմ այլ ընդ այլոյ հասկացողութեանց բանից

գրած է յայնժամ առ նա ab'irato զ«Գրամագրական»ն, կամելով իմն ասել . Դու Յոյն ես, եւ ինձ Հայոցս հայերէն լեռւի դաս տալ կը յանդգնիս . խրթնաբան կը համարիս զԹուղթսն զոր կը գրեմ քեզ անենայն պարզութեամբ՝ խնայելով անհմտութեանդ, ցուցնեմ քեզ, ա՛յ ժպիւրհ, թէ ի՛նչ է խրթնաբանութիւնն, հասկացի՛ր զայս զոր գրեցի յատկապէս քեզ համար . «Գրամագրական գեղանամ շոհացեալ . . . » գու «ըստխող» ես, «ստատաղ» ես . գիտեմ որ անիմանալի են քեզ այսոքիկ . բայց ես «Բուճանակ եղանիմ փաստողիդ, թերեք զթրողակութիւն տրոհիցես՝ «ենթադրեցից վնասկան արդոր, յարբունս զքեզ ձգեալ եւ համոզեալ «ի հոսակիցն կարծիքդ» . շատ ծանր խօսք, քանզի յոյն դպիրն «վերջին աստիճանի տգիտի» տեղ զրուած է՝ ինչպէս պիտի տեսնենք, թո՛ղ զ«ըստխող»ն եւ զանմարսելի «ստատաղ»ն ; Հէք Կիւրակոսն, — եւ մեք ամենեքին Կիւրակոս պիտի ըլլայինք այսօր՝ եթէ չօւնենայինք զթարգմանութիւն «Գրամագրական»ին, — ոչ ինչ կ'ըմբռնէ ի Մագիստրոսի անդժուածներու տողանէն, զպարտութիւն կը խոստովանի, եւ կը խնդրէ խոնարհաբար յիշխան-թղթակցէն որ շնորհ ընէ հասկանալի հայերէնիւ բացայայտել զիւր միտս . Մագիստրոս ալ՝ արգահատելով Կիւրակոսի — եւ մեր յետնոցս — տգիտութեան՝ յաջորդ թղթատարու կը յղէ նմին զցանկալի մեկնութիւնն «Յաղթող վայելական ճեմեալ» :

Մագիստրոսի . ի թղթին առ կաթուղիկոսն Ասորւոց կը գրէ . «Մանուկցից քուս Սրբութեանդ յայսմ տառի : Այնք քահանայք (ի Թոնդրաւ «կեցեաց») որք եկեալ խոստովանեցան, որք մկրտեցան նախ, որ եւ «անուանեցան միւսն Պողիկարպոս եւ միւսն Նիկանորա, նշանակեցին «մեզ, եթէ «Յայնմ պղծանոցի խրճթին՝ զԹուղթսն առ անուրէն «առաջնորդն Յեսու եկեալ յիւրաքանչիւր գաւառաց՝ աղէ՛ ա՛ռ ընթերցի՛ր, եւ գտցես ի նոսա զաղճատանս ձուներոցն գիւական» : Եւ խու՛ «գեալ մեր՝ գտեալ ընթերցաք, լի չարայար կախարդութեամբ եւ հայ «հոյութեամբ» : Այսպէս տրոհելով եւ կիտաղիւով կ'իմացուի թէ ի՛նչ է Մագիստրոսի բռածն . այս ինքն՝ «Պողիկարպոս եւ Նիկանորա նշանակեցին մեզ, եթէ «Յայնմ պղծանոցի խրճթին (Թոնդրակեցեաց) (գտանին) Թուղթք եկեալ[ք] յիւրաքանչիւր գաւառաց առ անուրէն առաջնորդն Յեսու . աղէ՛ ա՛ռ ընթերցի՛ր (զԹուղթսն), եւ գտցես ի նոսա զաղճաւ ձուներոցն գիւաց» : Եւ խուզեալ մեր՝ գտեալ ընթերցաք» եւ այլն : Է. Բարսեղ Սարգիսեան (Ռուսլոնսա . Մանիֆեստ-Պաղիկան թոնրակեցիկետու աղանդին, Վենետիկ, 1893, երես 87, եւ ծան 1) պակասաւոր տրոհմամբ եւ կիտաղրութեամբ կ'ընթեռնու զհատուածք, եւ սխալ կ'իմանայ զբանս Մագիստրոսի . «Նշանակեցին մեզ (Սարգիսեան չուրի «եթէ») յայնմ պղծանոցի խրճթին զԹուղթսն առ անուրէն առաջնորդն «Յեսու եկեալ յիւրաքանչիւր գաւառաց . աղէ՛, ա՛ռ ընթերցի՛ր, եւ «գտցես ի նոսա աղճատանս ձուներոցն գիւական» . եւ կ'ըսէ . «Այլ եւ այլ Թուղթեր կ'որ յիշատակէ Մագիստրոս, զորս յայլեւս գաւառներէ գրած էին Թոնրակեանք՝ առ առաջնորդն իւրեանց Յեսու . ինքն կարգացեալ էր զանոնք, եւ Ասորւոց կաթողիկոսին եւս կը յանձնէ կտրղալ, անոնց կախարդութիւնն ինանալու համար» : Պողիկարպոս եւ Նիկանորա ըսած են Մագիստրոսի «Աղէ՛ ա՛ռ ընթերցի՛ր» զԹուղթսն, ո՛չ թէ Մագիստրոս է որ կ'ըսէ զայդ Ասորւոց կաթուղիկոսին :

Այս է պատմութիւն «Գամագտական»ին ըստ կարծեացս, զոր ահա կը հրատարակեմ ամբողջ (Ա), հնգետասան տուն, այնպէս ինչպէս է ի Զեռագրին Մեղքոնի ըստ ընդօրինակութեան Վսեմ. Տ. Կարապետի Նզեանց. միայն ի տունս տունս կը բաժանեմ զմիահետ գրեալն՝ թուանշանօք որոշելով զմէն մի տուն, եւ զպատուագրութիւնսն արձակ արձակ կը գրեմ։ Ապա (Բ) կը հրատարակեմ զմեկնութիւնն «Յաղթող», նոյնութեամբ, լոկ զպատուագրութիւնսն գրելով արձակ արձակ։ Յետ այնորիկ (Գ) դէմ ընդ դէմ կը դնեմ զվեց տունս «Գամագտական»ին եւ զմեկնութիւն իւրաքանչիւր սան ի Մագիստրոսէ, ուղղելով զվրիպակ ընթերցուածս եւ զկիտադրութիւն Զեռագրին, եւ ծանօթաբանելով։ Կը յաւելում (Դ) զԳումարութիւն բառից վեց տանց Մագիստրոսեան ծածկաբանութեանն, ուր կը զետեղեմ նա եւ զսխալ ընթերցուած Զեռագրին Մեղքոնի եւ Զեռագրաց Ս. Ղազարու, կը դնեմ զնշանակութիւն եւ զստուգաբանութիւն իւրաքանչիւր բառի, ըստ կարի, դոյզն ինչ օժանդակեալ ի Քերթոպական Բառից Արխատկես Գրչի, մինչդեռ Ստեփանոս Կամենիցացի Ռոշքեան եւ Նոր Հայկազեանն՝ մեծամեծ մոլորութեանց մէջ ինկած են։

Ա

ԲԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԶՈՐ ԱՍԱՅԵԱԼ Է ՄԵԾԻ ՓՈԼԻՍՈՓԱՅԻՆ

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ՊԱԼԱՍԻՈՒՆԻՈՅ

ՅԻՒՐ ԱՆՈՒՆ.

1. Գամագտական գեղանամ, շահացեալ քեզ յայդմ պատահեալ տառի տարակոյս տատանական, տրոհել զտարբեղունն կասկածանս, տարբանելով վեւերազոյն իմն ուծեալ լարձական փայտութեան, անկառուցական վազից. անսխիւցք։

2. Բաքովական աջառութեամբ, փարագրական պուետեալ տարակացուցանեմ, զի տարփասցիս տարախորհ, քանզի տրամաքատական իմն տախտակ ոգորեալ ախորժ խուզման անխոհի, քանզի կոպանեալ ծխողնի։

3. Իսկապէս իրածէ ել. իրնողաբար. ժտել ժամարունակ զոչոտէ. զի զեղչեալ զետեղի. եւ ափուէկն քեզ. եկեսիկէն սակայն ոչ ետեկնեսցիս, ահաբազատ ըստ խողզ երբեմն մեզ պատահեալ. որոճեա սուղ։

4. Գողթումական գուէօրէն ըստ որում ոգէ Հոմերոս, ի գէմաւն ճեմարանի ճմղճելով ճոխ առուցեալ, ճաճանչաւէտ, այլ մեղմակառ իմրիականն, մունչիլ քեզ տմախիզ։

5. Ոյնք ըստանձնեալ ողջախոհիմ ուղփագունեալ, պատառեցեալ էլօղէն ըստ ամաղութեան քո ըսթարումն. ցնցոտեցից փաղպիազան։

6. Բախճանակ եղանիմ փաստողիդ թերէք զթրո ակութիւն տրոհիցես, ենթադրեցից վընտական արդոբ՝ յարբունս զքեղ ձգեալ եւ համուզեալ ի հուսկիցն կարծիցդ :

7. Մատիբ դու առ մակադրութիւնս . անմոմոշական մետելովմա գոյն եւ զմականգեալ բքօք առմարդ յորում յուղամ յարարհուն :

8. Ախորժեալ արտասանեմ զդար արկածեաց գեր յարգականդ . զի զոփեսցիս թառաւիբ երին աղթինոսեանդ ներդիմեա ըզփտեալսս :

9. Գեստրաս գրէից ես խորթապար եռանգունեաց, օղահատեալ կառայմամբ հիկէն գեստրաս, հտպտեալ ըմբարհակեալ կոկողանս, սակայն ոչ մակթեւիս ապուսեալ միայն աճունիցն ծաքման :

10. Իրազէկ զինէն ծանեայ զի լիցիս ի բաշի կարծրակուռ առաստութեան . իբր ի թնատէ եւ ի կէսդայ կոնդակէ վարստեալ անհպելի համդեռ կարծեցեալ :

11. Ստորոգեալ քեզ զըզոսիկոսեան փաքնակապէս ոգեցից . ոչ իբրու տարբելուն, այլ տրամակոչ . փատողանալ եւ չորթել ի ներակից մակառութիւնս ներում նպաստ եղելոյ առ ի մէնջ առողասցիս :

12. Տարփիմք ցանգ տածել եւ պատգրայէլ, եւ բուծել, զիբազածեալ բեկտեսցին բակտերեալ զլեզուն գնդակին խտաղին :

13. Ռատնագոյն (1) ցայսմ եռա փա ախորժեմ տիտանիլ . ռասիմալ յաքաքրութիւն յարտեւանալ եւ ընծեռել ներձնաբար ներցուկ զկրթմունս եւ ոչ մծասկեմ մախելով . զի մի մախիգեալ եւ ծիւրեալ մեղկիցիս :

14. Ոլոմպիական մրձանակ ուղղակիտեմք, զի ուռճասցիս, ելոյդ ի նելդոհորական տոգորից տենչամ քեզ տրամակայեալ փարթամ զտար-

---

(1) Ձ ունի Ռասնագոյն . իսկ Մագիստրոս Գ՝ Ռասնագոյն, եւ ա՛յլ Ձեռագիր Ս . Ղազարու Ռասնագոյն . որով սկզբնատառք «Գամա գտական»ին կը կապեն Գրիգոր Մագիստոս, ո՛չ թէ Գրիգոր Մագիստոս (ըստ Նոր Հայկազենի եւ Հ . Տաշեանի) : Հաւանական է որ Գրիգոր զիւր պատումունն Մագիստոս կը գրէր, ինչպէս ունի Ձեռագիրն Մագիստրոս Գ ի «Զարամախոնականն» թղթին, յորում Գրիգոր կը կոչէ զանձն «Վասպուրականի եւ Տարաւոյ եւ Մանազկերտի, Արճիւոյ, Բերկոյ, Միջագետաց տէր, եւ Մաւնումախին Մագիստոս (Ձեռագիրն Մեղքոնի Մագիստոս), վեստ եւ տուկ» . այս ինքն՝ պատուեալ ի Մոնումաքոս կայսերէ մագիստրոսութեամբ, վեստութեամբ եւ դքսութեամբ : Մագիստոս, Մագիստոսութիւն՝ սովորական գրութիւնն թուի ի ժՎ դաւրու (ինչպէս եւ հիւռապաղատ) . «Գրիգոր՝ Հայոց իշխանն, որ ունէր զպատիւ Մաժիստոսութեան», կը գրէ Արիստակէս Լաստիվերտացի, 58, ըստ Աբրահամ Երեցու Ձեռագրին, ուր տպագրին Ս . Ղազարու՝ Մագիստոսութեան . նոյնպէս յերես 4, զնագիստոսութեան, իսկ տպագրին՝ զնագիստոսութեան . տես եւ Մաժիստոս, Մաժիստոսութիւն Ստ . Ասողիկ, Գ . խգ. խդ. 276, 278 : Լաւագոյն է գրել Մագիստրոս . Մագիստրոսութիւն . տես Մագիստրիանոս ի Փ . Բիւզանդ, Գ . Ժ . 101-103, եւ Մագիստրոսութիւն յեւսեբեայ Եկեղեցական Պատմութեանէ՝ յիմ Կորիւն Վարդապէս եւ Նորին Թարգմանութիւն, Տփղիս, 1900, երես 71 :

բունն շաղապատեալ շաղաշարտի գրիւք տրամաբանեսցես • տերեկովկացի զկացարդականն տիւառնական օտարավրէպ կորբանիցն արտեմական բազնին զիսկութեան • ոգեա մեզ սեւեռագոյն, զի ծանեայց եթէ ռուղ փակեալ փանաքիմաց փարաւարթեալ գոս, զփառս քո վիպասանութեանն :

11) • Սխրալի նադերովթ վերլունական ուղփաճէմ շաւղօք • զգուշացուցից քեզ չո՛ւի ի քարգոնոսական նպատ • զի մի մախիզ մնացէ մթերեալ մեհենջանք • ճաճեղ անտուստ, ռեստ թփանէ ներառո՞ղեալ • շամիրակազգեաց բառացի ի համբակաց, փարաքեան այս խակագոյն աղօթիցն անտիոցն • օրամանական տաղասութիւն տղմատիպ անլարժիցն վարկեալ տղայական տատանումն տիտանեաց մանկասպանիցն տըխրական տառի • որակք տարաժամիցն եւ մրցումն ստորասութեան հոլովիցն անտինել անվարժիցն եւ տաղտկանալ տգիտացն եւ դանդաղալկանն ծուլաց :

Բ

ԱՌ ԿԻՒՐԱԿՈՍ ՅՈՅՆ ԴՊԻՐ •

Յաղթօղ վայելչական ճեմեալ պատահեմ քեզ • մարտուցեալ յայսմ գծի տարակուսեալ տատանեմ զբազում օտարոտի կասկածել վարդապետելով ի մի ածել : զօրէն վիմի լպրծոտ ոտից անհաստատելի եւ անկառչելի զորկոտ գնացից անուղի, զօրութեամբ բաղկի շարադրական բանաստեղծեալ բաժանեմ : զի կորօտասցիս անգիտաբար : քանզի ճըշմարտադատն իմ հասուած դանձեալ զժուարին քննողի եւ անգիտելի : քանզի դեգերեալ չրջի տիրապէս խորհել եւ ի վերայ հասանել ըստ իրին ոչ կարէ՝ յերաւի զի թագուցեալ ծածկի : Եւ այժմ հասաւ քեզ երկունք՝ բայց ոչ ծնցիս ճըշմարիտ բամբասօղ մեզ երբեմն երեւեալ • հնազանդեա սակաւ կատակերգական աշխարհօրէն որպէս անէ Հոմերոս ի տաճարին ճշդելով վայելչաբանեալ նրբագոյն բանիւք : Այլ մեզ յայտնի եւ քեզ անյայտական, եւ կարծիս, եւ աներեւակ նորայն բանք, զօրութիւն իմ եւ լոյս երեւեալ օգնութիւն ընկալեալ ի հոգւոյն, զստաբանութեան քո ծածկոյթ անարգեցից հռչակեալ աւետաւոր լինիմ պատճառաբանիդ երբէք թէ զթշուառութիւնն թողցես : ընձեռեցից յայտնի լուսաւոր բան • եւ ի չափածից • եւ թափեցից ի վերջին տգիտութենէ :

1

Գամագտական դեղանամ չոհացեալ՝ քեզ յայդմ պատահեալ տառի, տարակոյս տատանական տրոհել զտարբերուն կասկածանս՝ տորբանելով սեւեռագոյն իմն ածեալ (ի մի ածեալ?), լարծական փայառութեան անկառուցական վազից անսթեց:

(Մեկնութիւնն չէ բառական յայսմ տան, այլ ըստ իմաստից: «Յայդմ» կրնար մնալ նոյնպէս, այլ փոխեալ է «յայսմ»՝ համեմատէ «յայրմ ճառի», եւ «Մանուցից քում Մրբութեանդ յայնմ ճառի, ի իրդութին առ կաթողիկոսն Ասորւոց» — «պատահեալ»՝ եղած է «պատահեմ մարտուցեալ», եւ «տարակոյս տատանականն»՝ «տարակուսեալ տատանեմ» — միայն Մեկնութիւնն ունի «զբազում», ուր եւ «տրոհել» բառի Գամագտականին համապատասխանողն չկայ — յետ «կասկածանս» բառի Գամագտականին՝ եւ շաղկապն կը պակասէ — ի Մեկնութեանն՝ Մեկքոն կը գրէ «կասկածել», զոր ուղղելի կը համարիմ «կասկած» եւ — «սեւեռագոյն» չէ թարգմանեալ — «զաւրէն վիմի» բառերուն համապատասխանողքն չկան ի Գամագտականին, ուր եւ յետ «փայառութեան» բառի՝ կը պակասէ շաղկապն եւ — «ղորկոտ» = «ղորկոտ» ի Մեկնութեանն միայն կայ:)

2

Ռաքովական աջառութեամբ փարագրական պուստեալ տարակասեցուցանեմ, զի տարիառոցիս տարախորհրդի քանզի [ը]տրամադատական իմ տախտակ լրորգրել՝ ախորժ խուզման անխորհի, քանզի կոպանեալ ծխողնի:

(Յայսմ տան Մեկնութիւնն գրելէ բառ առ բառ կ'ընթանայ: «Ռաքովական աջառութեամբ» փոխուած է «Ջաւրութեամբ բազկի», իբր Ջաւրաւոր բազկաւ — փոխանակ «տախտակ լրորգրել՝ ախորժ խուզման» (= «հատուած գանձել՝ գծուարին քննողի»)՝ Ստեփանոս Կամենիցացի Ռոչքեան եւնի «տախտակ տորգրեալ վարժ խուզման»՝ տես Տորգրեմ ի

1

Յաղթող վայելչական ճեմեալ՝ պատահեմ քեզ մարտուցեալ յայսմ կծի, տարակուսեալ տատանեմ զբազում աւտարոտի կասկած՝ եւ վարդապետելով ի մի ածել, զաւրէն վիմի լարծոտ՝ ոտից անհաստատելի եւ անկասելի զորկոտ դնացից անուղի:

2

Ջաւրութեամբ բազկի շարագրական բանաստեղծեալ բաժանեմ, զի կարաւտացիս անգիտաբար քանզի [ը]ճշմարտադատն իմ հատուած գանձել՝ գծուարին քննողի եւ անգիտելի, քանզի գեգերեալ շրջի:

Նոր Հայկազեանն • համեմատէ զ՛վարժ խուզման Ռոշքեանի ընդ Սեբիոսին «Ոյ ի կամայական պիտոյից վարժ խուզակի» • երես 1 : Մագիստրոս կ'ըսէ ի «Մինչ կայի» Թղթին • «Մինչ կայի տրամախոհեալ յոյժ աշխոյժ խուզմանք յածելով փութացեալ յիմում մտածութեան շտեմարանի» : Եթէ ուղիղ է «ախորժ (կամ աշխոյժ) խուզման» ընթերցուածն՝ Թարգմանութիւնն կը պահանջէր «դժուարին քննութեան», այս ինքն՝ դժուարին ի քննել, եւ ո՛չ «դժուարին քննողի» • — յետ «խուզման» բառի Գամագտականին՝ եւ շաղկապն պակասել թուի • — ի Մեկնուածեանն՝ Մեղքոն ունի «գանձեալ», զոր ուղղեցի «գանձել» :

3

3

Իսկապէս իրածել եւ իրողնաբար ժտել՝ ժամարունակ զոշտէ, զի զեղչեալ զետեղի • եւ ափու եկն քեզ եկեսիկէն, սակայն ոչ ետեկնեսցիս • հարազատ ըստ խողդ երբեմն մեզ պատահեալ՝ որոճեա՛ սուղ :

Տիրապէս խորհել եւ ի վերայ հասանել ըստ իրին՝ ոչ կարէ յիրաւի, զի Թաքուցեալ ծածկի • եւ այժմ հասաւ քեզ երկունք, բայց ոչ ծնցիս • ճշմարիտ բամբասողդ մեզ երբեմն երեւեալ՝ հնազանդեա՛ սակաւ :

(Յ'2դ տան ըսաւ թէ իմ Գամագտական հատուածն՝ նոյն իսկ քննողին (հմտին) համար դժուարին է եւ անդիտելի • յայտմ տան կը յաւելու՝ թէ քննողն (հմուտն) ստուգիւ անկարող է ըստ իրին ի վերայ հասանել թէ ի՛նչ կը նշանակեն իմ բանքս • դու որ տգէտ ես՝ ըմբռնեցար երկանց ցաւով որպէս զի իմանաս զիմ գրածն, «սակայն ոչ ետեկնեսցիս» = «բայց ոչ ծնցիս» • այս ինքն՝ պիտի չհասկանաս :

)

4

4

Գողթումական գոհհաւրէն, ըստ որում ոգէ Հոմերոս, ի գեմաւն ճեմարանի ճմղճելով [ճրղճըմնելով?] ճոխառոցեալ ճաճանչաւէտ • այլ մեզ մակառ իմրիականն մուռնչ, եւ քեզ տմախիղ [քեզդ տմախիղ?] :

Կատակերգական աշխարհաւրէն, որպէս ասէ Հոմերոս, ի տաճարին ճշղելով վայելչաբանեալ նրբադոյն բանիւք • այլ մեզ յայտնի, եւ քեզ անյայտական եւ կարծիս եւ աներեւակ նորայն բանք :

(Վերջին մասն տանս կա՛մ պակասաւոր է Գամագտականին, կա՛մ ի Մեկնութիւնն յաւելցուցած է Մագիստրոս քանի մի բառս • շարուած բառիցն եւս չէ գոյգ առ գոյգ • «այլ մեզ մակառ իմրիականն մուռնչ, եւ քեզ տմախիղ» թուի թէ կը պահանջէր զհետեւեալ Թարգմանութիւնդ • «այլ մեզ յայտնի նորայն բանք, եւ քեզ աներեւակ» • — Գեմաւ (կամ Գեմաւն) եւ Տմախիղ բառից մասին տես ի Գումարութեանն :

)

5

5

Ոյնք ըստանձնեալ ողջախոհիմ
ուղիփագունեալ, պատ առեցեալ
[յ]եւոդէն՝ զստատաղութեան քոյ
սթարունմն ցնցոտեցից փաղպիական, ծածկոյթ անարգեցից հոչակեալ ։

Ձաւրութիւն իմ եւ լոյս
երեւեալ, աւգնութիւն ընկալեալ
ի Հոգւոյն՝ զստաբանութեան քոյ
հոչակեալ ։

(Մեկնութիւն սկզբնաւորութեան տանս՝ չէ բառ առ բառ . «Ոյնք
ըստանձնեալ» կը պահանջէր՝ «Ձաւրութիւն առեալ» . — «ողջախոհիմ»
Քլամ «ողջախոհիմ ?), յետ որոյ եւ շաղկապն պակասել թուի,
թարգմանեալ չէ . — «ուղիփագունեալ»՝ թերեւս ճշգրիտ եւս կարէր մեկ-
նուիլ «լուսաւորեալ», փոխանակ «լոյս երեւեալ» ։)

6

6

Բուճանակ եղանիմ փաստու-
ղիդ, թերեք զթրողակութիւն տը-
րոհիցես՝ ենթադրեցից վճատական
արգոք, յարբունս զքեզ ձգեալ եւ
համոզեալ ի հուսկիցն կարծիցդ ։

Աւետաւոր լինիմ պատճառա-
բանիդ, երբեք թէ զթշուառու-
թիւնն թողցես՝ ընձեռեցից յայտ-
նի լուսաւոր բան, եւ ի չափ ա-
ծից եւ թափեցից ի վերջին տգի-
տութենէ ։

(Եթէ, կ'ըսէ, ի բաց թողուս զհպարտութիւնդ, «թերեք զթրու-
ղակութիւն տրոհիցես» = «երբեք թէ զթշուառութիւնն թողցես», եւ
հաւանիս որ հայերէն չես գիտեր, ահա կ'աւետեմ պատճառանքներ
կարկատողիդ որ պիտի ընդունիս յինչն «վճատական արգոք» = «յայտնի
լուսաւոր (!) բան», — զՄեկնութիւնն ըսել կ'ուզէ, — որով զքո չափդ
պիտի հասկացնեմ քեզ եւ պիտի հանեմ զքեզ «ի հուսկիցն կարծիցդ» =
«ի վերջին տգիտութենէ»դ ։)

7

ԳՈՒՄԱՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԻՑ

ՈՐ ԿԱՆ Ի ՎԵՅ ՏՈՒՆՍ «ԳԱՄԱՊՏԱԿԱՆ»ԻՆ .

Ախորժ (2) . տես ի ծանօթութեան տանն ։

Անխոհի = Անգիտելի (2) ։

Անկառու ցական = Անկառչելի (1) . ուր ոտք չկարեն կառչիլ կամ
կռուան գտանել . Ռոշքեան կը մեկնէ զ'Անկառուցական՝ «Որ կառու-
ցանիլ ոչ կարէ» ։

Անսիրթեցք = Անուղի (1) ։ «Սիրթեցք» է ուրեմն Ուղի, ծանապարհ ։

Աջատութիւն (2) . Դ բառիցն Աջ = Աջ ձեռն, եւ առուրիւն, Մագիստրոս ճշդիւ թարգմանած չէ զայս բառ, այլ զ«Րաքովական աջատութեամբ» փոխած է «Զաւրութեամբ բազկի» . իբր Զաւրաւոր բազկաւ, զաւրաւոր աջով : Մագիստրոս Գ Զեռագիրն Ս . Ղազարու սխալ կը գրէ այստառքանք . Աջատութիւն, որ եւ Աջատանք, է Ակնատութիւն, գղ . *Acception de personnes* .

Արբունք = Զափ . յԱրբունս ձգեմ զոք = Ի չափ ածեմ (6) : «Արբունք» առ բուն հին մատենագիրս է Առագութիւն, Զաւրութիւն . «Յայնժամ մինչդեռ աստիքն նոցա (հին աւրինացն) էին, մանաւանդ թէ կամիցիս, եւ այժմ իսկ արբունք նոցին են» . Ոսկ . Մտթ . Ժէ . 278 : Մ . Խորենացի, Բ . ձ . 340, ըսած է յԱրբունս հասանել մանկան, իբր Ի չափ հասանել . ըստ որում եւ Մագիստրոս ի «Կամիմք իմանայ» թղթին . «Յորմէ մանկունս [= մանկունք] եղեալ, եւ յարբունս հասանայ» . եւ ի «Հարկաւորեցայ» թղթին . «Իսկ յարբունս հասանայ (մանկանն)՝ անչափաբար ընձեռեն (զջուրն)» . աստ կ'ըսէ յԱրբունս ձգել զոք = Ի չափ ածել, Ուսուցանել ուսեք զիւր չափն, կամ թերեւս ինչեւ մուտ առնել . Նոր Հայկազեանն ի բառն Վնտական՝ սխալ կ'իմանայ թէ Արբունք կը նշանակէ աստ Արբունն :

Արգոբ = Բան (6) . Փոխանակ «վնտական արգոբ» = «յայտնի լուսաւոր բան», ի «Մրգուզ փանաք» թղթին կ'ըսէ «զվճիս կոփեալ քանա» : Ա՛յլ է Արգոբ յ'Ա Թագ . Զ . 8 . «Եւ առէք զտապանակն Տեառն եւ դիք զնա ի վերայ սայլին, եւ զանաւթսն զոսկիս զոր տայցէք նմա ընդ գանին, եւ դիջիք ի քուրձ արգոբ ի կողմանէ նորա» . այս Արգոբ եբրայեցերէն բառ է, եւ կը նշանակէ Գուրձ ըստ Նոր Հայկազեանին, գղ . *Sac* . Կայ եւ ի Թովմա Արծրունի, ա . տպ . 155, բ . տպ . 139 . «Եւ զտիկիւնն Հրանուշ, եւ զայլս յազատ տանէ կապեալ եւ բարձեալ ի վերայ ուղտուց, վտարեաց ի Սամառա . եւ եղեալ ի ներքոյ արգոբայ [արգոբաց ?] տաղաւարաց, եւ յղեաց ընդ կողմն Պարսից» : — Տես եւ Մունչ = Բան :

Ափու = Այժմ (3) : Նոյն է ընդ եբրայեցերէն Ափիով բառին, որ կը նշանակէ Եւ այժմ . «Ո՞ւր ես Տէր Աստուած Եղիայի ափիով» . Դ Թագ . Բ . 14 . — «Ահաւասիկ ես յարեայ ի վերայ տեառն իմոյ (Յովրամայ արքայի) եւ սպանի զնա . տեսէք զսոսա (զորդիսն Աքաբու) ափիով՝ ո՞ կոտորեաց» . անդ, Ժ . 9 : Սխալ է ի Զեռագիրն Մեղքոնի «ափուէկն քեզ . եկեսիկէն», եւ ի Մագիստրոս Գ՝ «ափուէկն քեզ . էկէ սիկէն», փոխանակ «ափու եկն քեզ եկեսիկէն» = «այժմ հասաւ քեզ երկունք» : Ռոշքեանն եւս սխալ կարդացած է եւ սխալ մեկնած . «Ափուէկ, ի, աւ . Որ ի վերայ ափոցն երթեւեկի որպէս տղայ . չէ ի կիր» . այս ինքն՝ չի գործածուիր :

Գամագտական = Յաղթող (1)։ Ի Յուդայի Հայ. 22 Արքունի Մանեհարանին ի Միւնիսին, Երես 11 բ, Թիւ 3, տպագրութեան սխալ թուի Գամագտական։ «Գամագտական» է ի Գամագիտ բառէն՝ որ թուան ձինն չի գործածուիր, այլ լինել բայի հետ, Գամագիտ լինել. արմատն է Գաւ, բազմաբար Գաւթ, յորմէ Գաւ գտանել, Գաւն գտանել, տիրապէս՝ Կոռւան գտանել, գլ. Trouver prise, եւ լայնաբար՝ Յաղթութեան հնարս գտանել. յորմէ Գամագտական = Յաղթող։

Գեղանամ = Վայելչական (1)։ Զայս բառ ի կիր արկած է եւ ի «Մրգուզ փանաք» Թղթին. «Գանգիւն բախիւն հասեալ գեղսնաւ քեզ ճոխացեալ»։

Գեմաւ (կամ Գեմաւն) (4)։ Մագիստրոս Թարգմանած չէ զայս բառ, այլ զ«ի գեմաւն ճեմարանի»՝ փոխած է «ի տաճարին»։ Թերեւս կը նշանակէ «ի միջոց ճեմարանին», ինչպէս կ'ըսէ ի յանդիմանական Թըղթին առ Կիւրակոս. «Մի՛ կարծեցելոցն իմաստնոց... պատկառանա... հասուցես... որ ոչ ուղղապէս տրամախոհին ի միջոց նկատանին»։ Քերթողական Բառից մէջ կայ «Գեմաւ. Գաւաթ»։ Բայց աստ Գաւաթ անյարմար է. կամ Թէ Գաւաթ՝ ուղղելի է Գաւիթ (?), որով եւ Մագիստրոսին Գեմաւ՝ Գեմաւ(?)։

Գողրումական = Կատակերգական (4)։ Արմատ բառիս թուի «Գողրում», Կատակերգութիւն, Կատակ. իսկ Քերթողական Բառք կը գրեն. «Գողրոզէն. Կատակ»։ Ռոջքեանն սխալ կ'ընթեռնու Գողրումն, փոխառակ Գողրումական. տես ի Գոեհաւրէն։

Գոեհաւրէն = Աշխարհաւրէն (4)։ Բառիս արմատն է Գոեհ, յորմէ եւ Գոեհիկ, որ կը նշանակէ Շինական, Ռամիկ, Զայս բառ ի կիր արկած է Մագիստրոս եւ յ«Նկն եհաս առ մեզ» Թղթին. «Նա արդ՝ այսքան զոեհաւրեմ եւ անկոփ կարկատուն բան կատակական»։ Կամեմատէ «Գողրումական գոեհաւրէն» = «Գոեհաւրէն կատակական»։ Ռոջքեանն փոխանակ «Գողրումական գոեհաւրէն»՝ սխալ կ'ընթեռնու «Գողրումն անգոեհաւրէն»։ եւ սխալ կը մեկնէ. «Անգոեհաւրէն. մակբայ. Ոչ ըստ գոեհից. Non vulgariter. «Գողրումն անգոեհաւրէն, որպէս ոգէ Հոմերոս»։ Մագ. ոտ. ա»։

Ելողն = Հոգին (Սուրբ) (5)։ «Պատ առեցեալ յԵլողին» = Աւգնութիւն ընկալեալ ի Հոգւոյն, եւ ո՛չ «Պատառեցեալ էլողէն կամ էլողէն», ինչպէս ունին Մեղքոն եւ Մագիստրոս Գ. Մանթէ Շարոսկանց ասացուածն Ելողն ի Հաւրէ. «Աւրհնութիւն ի բարձուն»՝ ելողին ի Հաւրէ Հոգւոյն Սրբոյ. Կանոն Պենտեկոստէին Առաջին աւուրն. եւ այլուր յաճախ։

Եկեսիկէն = Երկուք (3)։ տես յ'Ափու = Այժմ. ի Քերթողական Բառս՝ «Եկիսեան. Երկեսաց»։

Եղանիմ = Լինիմ (6)։

Ենթագրեմ = Ընծեռեմ (6) : Յայլ գիրս կը նշանակէ գղ. Soumettre, Subjuguer. եւս Supposer. Թերեւս ուղիղ ընթերցուածն է «Ենթագրեցից վճատկան արգոք» = «Ընծեռեցից յայտնի լուսաւոր բան», Ենթագրեմ = յն. Υπογράφω, գղ. Consigner par écrit.

Ետեկնիմ = Մնանիմ (3) : Ի Գերթողական Բառս՝ «Եսիկեն. Մնաւ» : Թուի ի յոյն բայէն Τίκτω, Մնանիմ, որոյ անորիշ կատարեալն aoriste) է έτεκον, ն'սեկոն, (= եսիկեն, ծնաւ. ետեկնեացիս, ծընցիս) : Ի Τίκτω բայէն ածանցեալ է եւ Τόκος, Մնունդ, Զաւակ, եւս Produit de l'argent prêté, intérêt, usure, զոր յոյն բառիւն կ'ըսենք Տ ո կ ո ս ի ք :

Զեղչիմ = Թաքչիմ (3) : Զեղչիմ = Թաքուցանեմ բազում ուրեք կը գտնուի եւ առ բուն հիննս. զոր օրինակ. «Զի թէ Հոգին Սուրբ չհամարեցաւ ամաթ վայնպիսի պատմութիւն կարգել մի ըստ միոջէ, ո'րչափ եւս առաւել եւ ո'չ մեզ պարտ իցէ զեղջել... քանզի եւ որք զայն քաջութեանն, նոքա առաւել դառաքինութիւն նորա (Դաւթի) զեղջեն» : Ոսկ. Մտթ. ԻԶ. Յորդ. 418, 419 :

Զետեղիմ = Մածկիմ (3) : Յայլ Թուղթսն եւս կ'ըսէ նովին մտօք. յ«Ոմն անուն Պենտոկլէս»ին՝ «Զոր լսեալ զերգ պարուն՝ Ելլադացւոյն Ամպոխոտոսի, կալով յատեան կոյս տաճարին զեսեղեալ, ասէ. Ոչ պատկանես, Պենտոկլէս, այլ վարդապետես եւ աստուածաբանես» : — Ի «Զորամախոհականն նախուստ»ին՝ «Հայկն Թաքչի, Խորով զեսեղի» : զոր նոր Հայկազեանն ի Զետեղիմ կը մեկնէ՝ վախճանեալ դադարէ, այլ Մագիստրոս ըսել կ'ուզէ «ծածկի», ըստ այնմ զոր կ'ըսէ «Հայկն քաջի» :

Զոշոտեմ = Ոչ կարեմ (3) : Մագիստրոս Գ ունի զոշոտեմ. ա'յլ Զ Ս. Ղազարու՝ զաշոտեմ (զոշոտեմ) : Յայլ գիրս Զաւշոտիմ է Յանկալ անյազութեամբ, եւ Զաւշոտութիւն՝ Անյազութիւն, Անյազ ցանկութիւն : Իսկ Սարգիս Վարդապետ ի Մեկնութեան Կաթողիկեայց կ'ըսէ ներգործաբար Զաւշոտեմ զաչս, իբր Շլացուցանել, գղ. Éblouir. Թերեւս փոխանակ զոշոտեմ կամ զոշոտեմ՝ պէտք է կարգալ ի Գամագտականին զոշոտեմ, զոշոտեմ, եւ ի Մեկնութեանն՝ ոչ կարեմ (փոխանակ ոչ ե կար?), որով Զոշոտեմ կամ Զոշոտեմ կ'առնու զնշանակութիւն Անհնար բառի :

Ըստանձնեմ (5) : Մագիստրոս մեկնած չէ զայս բառ, որոյ նշանակութիւնն յայտնի է այլուստ. տես յիմ Կորիւն Վարդապետ եւ Նորին Թարգմանութիւն, Երես 197, Թիւ 44 :

Ըստխող = Բամբասող (3) : Նոյնպէս եւ ի Գերթողական Բառս՝ «Ըստխող. Բամբասող» : Մեկըն եւ Մագիստրոս Գ ոսալ կը գրեն զաս զաս ըստ խողի, Թերեւս Ըստխեմ = Բամբասեմ, բայ, յորմէ Ըստխող :

Թերեք = Երեք թէ (6) : Իմա՝ Եթէ Երեք : Գերթողական Բառք՝ «Թերեք. Երեք» :

Թրողակութիւն = Թշուառութիւն (6)։ Մեկքոնի Ձեռագիրն՝ գրողակութիւն, Մագիստրոս Գ՝ գրողակութիւն. ա՛յլ Ձ Ս. Ղազարու՝ գրողակութիւն։

Ժամարուհակ = Յերաւի (3)։

Ժտեմ (կամ Ժտիմ) = Ի վերայ հասանել (3)։ Յայտնի է որ առ ա՛յլ մատենագիրս «Ժտեմ» է Թախանձանօք խնդրել, իսկ «Ժտիմ»՝ Յանդգնիլ, Համարձակիլ։

Իմրիական = Նորա (4)։ «Մեզ մական իմրիականն մունչ» = «Մեզ յայտնի... նորայն բանք»․ տես ի Մական․ տես եւ զԺանօթութիւնն 47 տան։

Իսկապէս = Տիրապէս (3)։

Իրածեմ = Խորհիմ (3)։ Փոխանակ «Իսկապէս իրածել եւ իրողնաբար ժտել» = «Տիրապէս խորհել եւ ի վերայ հասանել ըստ իրին»՝ Մեկքոնի Ձեռագիրն ունի «Իսկապէս իրածէ եւ ի իրողաբար․ ժտել»․ Մագիստրոս Գ՝ «Իսկապէս իրածէ եւ, իրողնաբար, ժտել»․ ա՛յլ Ձ՝ «Իսկապէս իրնածիլ, իրողնաբար, ժտել»։

Իրողնաբար = Ըստ իրին (3)․ տես յ՝Իրածեմ։ Ուղիղ ընթերցուածն է Թերեւս «Իրողաբար»․ ինչպէս գրեալ է ի (Սուտ-) Դիոնեսիոսի Արիսպագացոյ «Յաղագս երկնայնոյն քահանայապետութեան» գրոց մէջ․ «Չամենապարկեշտ սրբազնագործութիւն իւղոյն կատարման ի կատարեցելոյն իրողաբար անուանեն»․ ուր յոյնն կ'ըսէ Παρρησιακῶς, որ է գղ․ En homme qui sait les affaires: Avec activité ou dextérité․

Լպրծական = Լպրծոտ (1)։ Մեկնութեան Լպրծոտ բառն՝ Մագիստրոսի յատուկ է, զի ի Թարգմանութեան Փիլոնի Եբրայեցոյ՝ Մ․ Խորենացի երիցս կը գրէ Լպրծոտ․ նոյնպէս եւ ա՛յլ մատենագիրք Լպրծոտ, իսկ Նշնիկ, 164, ըսած է Լպրծ․ Ի Թղթին «Հարկաւորեցայ» կը գրէ նոյն օրինակ․ «Սա եւ անգիծ եւ լպրծոտ լակնացի եւ արաբացի վիմաց»․ դարձեալ ի «Մրգուզ փանաք»ին․ «Մի՛ լպրծոտ եւ իմալակեալ (ա՛յլ Ձ՝ իմաստակեալ) ողորկատեսիլ ապակատարազ, որ զաւրէն լակոփնացի վիմացն սահեալք լպրծին փայտական (ա՛յլ Ձ՝ դայթական)»։

Խուզումն (2)․ տես ի Ժանօթութեան տանն։

Մխողնիմ = Շրջիմ (2)։ Մխողնիմ, ի Նոր Հայկազնին․ տես անդ Կոպանեալ։ Թուի ի Մխնի կամ Մղինի բառէ, գղ․ Gond․ «Որպէս՝ դուրք որ շրջիմ ի ծղիւնոց, նոյնպէս եւ վատ ի մահիճս իւր»․ Առակք, ԻԶ․ 14։

Կոպանիմ = Դեգերիմ (2)։ Փոխանակ կոպանեալ՝ Ձ մի Ս․ Ղազարու կը գրէ կոպանալեալ․ «Կոպանիմ» է Ոսկեղարու բառ, եւ կը գրուի նոյն նովին Դեգերիմ նշանակութեամբ ի Սրբոյն Բարսիլ Կեսարացոյ

Վեցաւրէին, Դ. 66. « Եւ այլք որ ոչ էին տնդր մաւտ, երանի եւս «տան բազմամբոխ ժողովոցն՝ որ երթեալ կցորդեալ կոպանեալ (այսպէս «Զեռագիրն Անտոնեան Հարց. իսկ տպ.՝ կոպնեալ) կան առ փասաւ «կարան» : Մագիստրոս կը գրէ եւ ի «Մրգուգ փանաք» Թղթին. «Հիկէն գոս կոյր կոպանեալ թափառական», այս ինքն՝ «Հիկէն կոյր կոպանեալ գոս թափառական» = Իբրեւ զկոյր թափառական դեգերիս, կոպանեալ գոս, զոր համեմատէ ընդ յաջորդիդ. «Զկնի հեշտախտութեան դեգերեալ գոս», ի Թղթին «Գողացեալքդ ի գայլէն Սմբատայ» : Քերթողական Բառք կը մեկնեն զ«կոպանեալ, Դեգերեալ, կամ Գան հարեալ» : ուր ոչ ուղիղ Թուի Գան հարեալ : Իռնջեանն սխալ կը մեկնէ. «կոպանեալ, կեղծեալ բառ է. Իբրեւ զկոպ վերուվայր բերեալ» : Սխալ եւ Նոր Հայկազեանն. «կոպանեալ, կամ կոպնեալ. Բառ անստոյգ. թերեւս կոպ-քըն կամ իբրեւ զկոպ փակեալ, խցեալ. զաչացու. կուրակերպ. կամ որպէս ուսմկօրէն կպեալ. յարեալ. մածեալ» : յետ որոյ կը դրուին երկու վկայութիւնքն Մագիստրոսի, Բարսղի Վեցաւրէին, եւ մեկնու-թիւնն Քերթողական Բառից (Հին Բո) :

Համոզեմ = Թափեմ (6) : Թափեմ, այս ինքն՝ կորզեմ, ի բաց քեցեմ, մեկնած է զ«Համոզեմ», թերեւս յիշելով զբանն Երկրորդ Թա-գաւորաց, ԺԴ. 6. «Մարտեան ընդ միմեանս երկոքեան յանդի, եւ ոչ ոք էր որ համոզէր ի մէջ նոցա» : ուր յոյնն ունի կորզէր (տես Հա-մոզեմ ի Նոր Հայկազեանն), իմա՝ չկար մէկն որ իբրարմէ զատէր զկուռողսն : «Համոզեմ» առ ա՛յլ մատենագիրս սովորաբար կը նշանակէ Հաւանեցուցանել, Յորդորել զզ. Engager, Exhorter. մենք այժմ կը գործածենք իզր գզ. Persuader.

Հարազատ = Ճշմարիտ (3) :

Հուսկ կարծիք = Վերջին տգիտութիւն (6) : Այսպէս եւ յայլ Թուղ-թըս իւր. ի «Վարժողական»ին՝ «Ի հռակիցն կարծեաց եւ յանուսումնու-թենէ՝ արիական ջանիւ նահանջեալ» : ի «Զնեմտածական»ին՝ «Սուրբն Դիոնեսիոս (Արիսպագացի), որ սակս քահանայի միոյ աղքատ՝ զճխա-ցեալն Դիմփիլոսոս ա՛յնպէս կարկէր, եւ ի հռակ կարծեացն... զիջու-ցանէր (Զ՝ չիջուցանէր)» : Իսկ ի «Մրգուգ փանաք» Թղթին կը հուշվէ Հուսկ, Հուսկք, հուսկից, որ չի գտնուիր յայլ գիրս. «Ի հռակիցն ի բաց քեցեալ՝ քեզ շոհանամ շահատակեալ» : համեմատէ «ի հուսկիցն ի բաց քեցեալ» = «համոզեալ ի հուսկիցն կարծիքդ» = «քափեցից ի վեր-ջին տգիտութենէ» : Ընտիր մատենագիրք գիտեն միայն ածականօրէն Հուսկ կրտսեր, Հուսկ յետին կամ վերջին, Հուսկ եզր, եւ մակրա-յօրէն Հուսկ յետոյ :

Ճաճանչաւէտ = Նրբագոյն բանիւք (4) : Ծշդագոյն էր մեկնել՝ Պայ-ծառ բանիւք :

Ճեմարան = Տաճար (4) :

Ճմղճեմ (կամ Ճմղճիմ) = Ճշդեմ (4) : Թուի թէ Մեկնութեանն ճըշդեմն զնոյն նշանակութիւն ունի որ ինչ ի Թղթին Բ Կորնթացւոց, Թ. 6. «Որ սերմանէ ճշդեղով՝ ճշդեղով եւ հնձեսցէ» : Ըստ այսմ եւ Ճմղճեմ կամ Ճմղճիմ՝ ուղղելի թուի Ճղճմեմ, Ճղճմիմ, ի Ճղճիմ բառէ, որ կը նշանակէ Ագահ, յանձափս խնայող, գղ. Chiche : Գերթողական Բառք կը գրեն՝ «Ճղճմեղ. Ճգնեղ», կամ ըստ ա՛յլ Ձեռագրի՝ «Ճղճտեղ [ընթերցի՛ր Ճղճմեղ] : Մտայուղել. կամ Ճշդեղ. կամ Ճգնեղ» : Իսկ Ռոշթեանն՝ «Ճմղճիմ. չէզոք. Աստանդիմ» :

Ճոխառոցեմ = Վայելչաբանել (4) : Մեղքոն՝ ճոխ առոցեալ. Մագիստրոս Գ՝ ճոխ առոցեալ :

Մակառ = Յայտնի (4) : Մեղքոն եւ Մագիստրոս Գ ունին՝ «այլ մեղմակառ իմրիականն, մուռնչել քեզ տմախիզ» : Ի հաւաքման ուրիշ բառից գտած եմ՝ «Մեղմակառ. մեղմիկ կառուցեալ», եւ ի Գերթողական Բառս կը մեկնուի՝ «Մուռնչել. Յիմարել» : Բայց Մեկնութիւնն «այլ մեղ յայտնի, եւ քեզ անյայտական... նորայն բանք» կը պահանջէ կարգալ՝ «այլ մեղ մակառ իմրիականն մուռնչ, եւ քեզ տմախիզ [քեզդ մախիզ ? տես Տմախիզ]» : Կայ եւ «Մակառութիւն» ի 11 տանն, որ անտարակոյս կը նշանակէ Յայտնութիւն, Բացայայտութիւն :

Մուռնչ = Բան (4) : տես ի Մակառ, Թերեւս «Մուռնչ» է արմատ Մնչեմ բայի, յորմէ եւ Մնչիւն : Տես եւ Արգոք = Բան :

Շոհանամ = Ճեմիմ (1) : Սխալ է ի Մեղքոնի Ձեռագրին շահացեալ, փոխանակ շոհացեալ : Այս բառ կայ եւ ի «Մրգուղ փանաք», Թղթին, «ի հուսկիցն ի բաց քեցեալ՝ քեզ շոհանամ շահատակեալ», նոյնպէս եւ յ«Եկն հիսսս առ մեզ» Թղթին. «Եւ ահա կարծիս [= կարծիք] կասկածանաց մեզ եղեալ... եթէ իղձք կիւսոյ հմայից գիւթութեան իբրու առ ի Շաւղովն յարուցանեն զՍամուէլ, կամ շուսայտական շիդարացն շարս [= շարք] շամանդաղեալ շոհանամ ի վերայ մեր» : Գերթողական Բառք՝ «Շոհեղ. վնասեղ» : Իսկ Ռոշթեան՝ «Շոհանամ. կեզծեալ բայ, Ճոխանամ» :

Ոգեմ = Ասեմ (4) : Նոյնպէս եւ ի 11 գ տան. «Փաբնակապէս ոգեցից», եւ ի 14 գ տան՝ «Ոգեա՛ մեզ սեւեռագոյն» : Այս բառ կայ քաղուժ ուրիշ եւ ի գիրս Ոսկեգարու, զորմէ ուրիշ անգամ առիթ կուեննամ խօսելոյ : Առ տեղեաւս նշանակեմ միայն ի Պիտոյից գրոց, Դ. Գ. 396. «Որ եւ Կոթուի իսկ քաղուժ էր վարժեալ կրթութեամբ, զճարտասանացն ոգեմ Կրկնաւ, ի մանկութենէ», Կայ եւ ի Թարգմանութիւնս Պղատոնի եւ յայլ գիրս :

Ողջախոհիմ (5), տես ի ծանօթութեան տանն :

Ոյնք = Զաւրութիւն (5) : Սխալ է Ոյն ի Մագիստրոս Գ, Մագիստրոս առած է զայս բառ ի Դիոնեսիոսի Թրակացոյ Գերականութեանէն, աւր յունականն ὄν (ի բայէն ὄχω, Ունիմ) նիւթապէս Թարգմանեալ է Ոյնք (արմատ Ունիմ բայի), յոյն բառին նշանակութիւնն է

գլ. Manière d'être, état; Constitution, tempérament; Habitude (Ունակութիւն); Etat moral de l'âme; Faculté, capacité. Վերջին առժամբս կ'ըսէ Մագիստրոս «Ոյնի ըստանձնեալ», այս ինքն՝ զօրութիւն կամ կարողութիւն առեալ: Քերթողական Բառք՝ «Ոյնի. Քաջութիւնք».
«զՈյնս. զՔաջութիւնս», որ ճիշդ չէ:

Որոճեմ = Հնազանդիմ (3): Ընտիր մատենագիրք գիտեն Որոճեմ կամ Որոճամ իբր գլ. Ruminer, տիրապէս եւ փոխաբերաբար:

Ուղփագունիմ (5). տես ի ծանօթութեան տանն: Ի 154 տան կ'ըսէ եւ Ուղփաճեմ: Արմատ բառիս է Ուղփ = Լոյս, յորմէ եւ Ուղփեան, Մետուղփեան յայլ գիրս: Հ. Արսէն Բագրատունի, Զրգ. Քեր. երես 655, յօդուած 1438, չընդունիր Ուղփ արմատ, այլ կը համարի թէ Ուղփաճեմ է իբր Ուղբաճեմ, փոխանակ ծանրաձայնին Ուղմբաճեմ, յ'Ուղիմբ = Ոլիմպոս յունականէն, եւ կը նշանակէ Ներկաճեմ, Լուսաճեմ. իսկ Ռոշքեանն կը մեկնէ՝ «Ուղփագունեալ. Առատացեալ», իբր թէ Յղփագունեալ:

Պատ առնում (յ'Նիղէն) = Ազնութիւն ընդունիմ (ի Հոգեոյն). տես յ'Նիղոյն: Ա' յլ մատենագիրք ունին միայն Պատ առնում (զիւիք) = Պատիմ, Շուրջ գամ:

Պուետեմ = Բանաստեղծեմ (2): Սխալ է պուեցեալ ի Մագիստրոս Գ, փոխանակ պուեսեալ: Կայ Պուետեմ եւ ի «Հարկաւորեցայ» Թղթին. «Քեզ եւ հոմերականս հատանէի բան ի Պիսանի պուեսեալ». եւ յ'Ասի բան» Թղթին. «Ասի բան սակս Կեստոնի՝ յոլովագոյնս սիրել նմա զայլոցն պուեսեալ առասութիւն». ուր ապա կ'ըսէ Պուետիկոսեմ. «Այժմ [զ]ինձորոցս կամիմք քեզ պուեսիկոսել, թէպէտ եւ յայլոց մատենագրաց»: Ոսկեդարու մատենագիրք ունին Պուետ, Պուետէս, Պուետիկոս, որ է յունարէն, գլ. Poète.

Սեւեռագոյն (1). «Տորբանելով սեւեռագոյն իմն ածեալ [ի մի ածել?]= «Վարդապետելով ի մի ածել». ուր չկայ Թարգմանութիւն Սեւեռագոյն բառին: Սխալ է վեւերագոյն ի Մեղքոնի Զեռագրին, ինչպէս եւ վեւեռագոյն ի Մագիստրոս Գ եւ յայլ Ձ Ս. Ղազարու. սխալ է նոյնպէս վեւագոյն ի Նոր Հայկազենին ի բառն Տորբանական. երրորդ Ձ մի Ս. Ղազարու ունի սեւեռագոյն, ըստ որում կ'ըսէ զարձեալ ի 144 տան. «Ողեա՛ մեզ սեւեռագոյն». նոյնպէս եւ ի «Միշտ տոփումն» Թղթին. «Մակացուս զմեզ առնել սեւեռագոյն տիրապէս խոստմանն»: Այս բառ կայ եւ առ Թէոդորոսի Քոթինաւորի. կայ բազում ուրեք եւ Սեւեռ, Սեւեռեմ, այլովքն հանդերձ: Քերթողական Բառք կը գրեն. «Սեւեռագոյն. Պնդագոյն»:

Սթարումն = Մածկոյթ (5): Ուղիղն է Սթարումն ըստ Մագիստրոս Գ Զեռագրին, եւ ո'չ Լսթարումն՝ ինչպէս ունի Մեղքոն եւ Նոր Հայկազեանն ի բառն Տնցոտեմ. սխալ է եւ Լսս արուումն յայլ Ձ Ս.

Ղաղարու: «Սթարումն» է յարաբացի բառէն Սիբր. Մածկոյթ, Գող. Սեբր. Մածկումն, Պահէն. Սեքքարի. Մածկումն, եւ կ'ենթադրէ զբա-
յըն «Սթարեմ» = Մածիեմ, յորմէ Գերթողական Բառք՝ «Սքարեալ.
Մածկեալ»: Ռոշքեանն ունի Սքարեմ, որու չգիտեմ ի՛նչ նշանակու-
թիւն տուած է, եւ վկայութիւն կը բերէ ի մատենագրէ՝ զոր համառու-
տագրութեամբ կը կոչէ Իրեն. [Իրենէոս ?]. «Ի վերայ յաւանակի իշոյ
նստեալ եմուտ յերուսաղէմ, սքարեղովն եւ նստելովն ի նմա». ես զմո-
չըքեանի գրածդ գիտեմ ի նոր Հայկազենէն, ուր «Սթարել» մեկնուած
է «Սփռել. յունարէն Στρώω [գղ. Étendre à terre. եւ՝ Couvrir
d'un tapis, d'une couverture], լատիներէն Sterno». Նոր Հայկազ-
եանն ունի եւս «Սքար. բառ յն. Στρώω [գղ. Tout ce qu'on étend pour
couvrir quelque chose, եւ այլն], լատիներէն Steratum. Սփռելի ինչ.
օթոց. թամբ. «Արկանէ զոսկէթել սքարն ի վերայ սրագնաց երկվա-
րին». Ուռն. [անշուշտ՝ Մատթէոս Ուռնայեցի.]: այս եւս թուի ինձ
առեալ ի Ռոշքեանի Բառարանէն. իսկ վկայութիւնդ Ուռնայեցւոյն
չիք ի հրատարակութիւնս Երուսաղեմի եւ Վաղարշապատու: Թէպէտ եւ
Նոր Հայկազենի նշանակած յունարէն ծագումն Սքար եւ Սքարեղ բառից
անյարմար չէ, այլ բուն ծագումնն է արաբական. հնար է թէ գտնուի
Սիբր արմատն եւ յասորի լեզուի, եւ յասորոյն մտած ըլլայ ի հայ
թարգմանութիւն Իրեն[էոսի ?]:

Սիթեցք = Ուղի. տես Անսիթեցք:

Սուղ = Սակաւ (3):

Ստատաղութիւն = Ստաբանութիւն (5): «Ջստատաղութեան քոյ
սթարումն ցնցոտեցից փաղպիական» = «Ջստաբանութեան քոյ ծածկոյթ
անարգեցից հոչակեալ». փոխանակ զստատաղութեան՝ Մեղքոն եւ Մագիս-
տրոս Գ սխալ կը գրեն ըստ անաղութեան, զնախդիրն զ՝ կարդալով ը,
զ՝ս գիրն կարդալով լ՝, եւ զմին բաժանելով յերկուս. ըստ անաղու-
թեան եւ Նոր Հայկազեանն ի Յնցոտեմ, Գերթողական Բառք ունին՝
«Ստատաղ. Ստաբան». եւ ի Լուծմունս Գր. Նարեկացւոյ Աղաթամա-
տուցին գրեալ է. «Տաղն՝ բան ասի». տես Տաղ ի Նոր Հայկազեանն.

Վաղք = Գնացք (1):

Վճտական = Յայտնի լուսաւոր (6): Փոխանակ «Վճտական արգոք»
= «Յայտնի լուսաւոր բան», կ'ըսէ ի «Մրգուղ փանաք» Թղթին. «Չվնիս
կոփեալ բան»:

Տախտակ = Հատուած (2): Յայլ Թուղթսն՝ հաւասարապէս կ'ըսէ
Տախտակ եւ Հատուած, իբր Գրութիւն, գրուած. «Կամիմ յայսմ տախ-
տակի կարճառաւ եւ համառաւ հատանել քեզ». — «Բայց մեք յիշեա-
ցուք զմեծին Հոռփոսի՝ որ ասէ յիւրում սքանչելի տախտակին առ ոմն
Անկղիտոս». — «Ջի եւ յայսմ իսկ միում հաւտածի՝ զբազմամեայ ամա-
յացեալ բանս բերի քեզ ի տեղութիւն». եւ այլն եւ այլն:

Տառ = Գիծ (1) :

Տարախորհ = Անգիտաբար (2) : Յաճախ եւ յայլ թուղթս իւր Տարախորհ, իբր Անխորհուրդ, եւ Տարախոհական, Տարախոհութիւն, Տարախոհումն : Գերթողական Բառք՝ «Տարախոհ. Անմիտ» :

Տարակացուցանեմ = Բաժանեմ (2) : Նոր Հայկազեանն կը մեկնէ՝ «Հեռացուցանել. եւս եւ՝ Զմիտ բանին ծածկել» :

Տարբեղուն = Աւտարոտի (1) : Նոյնպէս եւ ի 11դ տան. «Ոչ իբրու տարբեղուն, այլ տրամակոյ» : Նոր Հայկազեանն կը նշանակէ ի Գերթողական Բառից՝ «Տարբեղուն. Օտարասերմ. Խորթ» :

Տարփամ = Կարաւտանամ (2) : Իսկ յ'12դ տան՝ «Տարփիմ. Տարփիմից ցանգ տածել» : Կայ եւ յայլ գիրս, իբր Յանկալ, Փափազել. յորմէ եւ Տարփալի, Տարփելի, այլովքն հանդերձ, Ոսկեղարու մատենագրութեանց մէջ, յԱզաթանգեղ եւ ի Փաւստոս Բիւզանդ, Կայ Տոփանք, Տոփիմ, Տոփող, որ է Յանկալն կնոջ, եւ այլն, տես յիմ Կորիւն Վարդապետ եւ Նորին Թարգմանութիւնի, երեսք 211—213 :

Տմախիզ = Անյայտական, Անհրեւակ (4) : Ի Թարգմանութիւնս Փիլոնի Եբրայեցւոյ՝ Մախիզ եւ Մախագ, եւ Մախագութիւն, կը նշանակեն Տգեղ, Տգեղութիւն, գղ. Laid, Difforme, Laideur, Difformité (սխալ է նշանակութիւն Մախագ բառի ի Նոր Հայկազեանն «Անառակ, պազշոտ, խենէշ, ցոփ, լկտի, շուայտոտ») : Մագխատրոս եւս ունի ի 15դ տան. «Զի մի՛ մախիզ մնացէ մթերեալ մեհենջանք» : եւ Մախիզիմ, բայ, յ'13դ տան. «Զի մի՛ մախիզեալ եւ ծիւրեալ մեղկիցիս» : զարձեալ ի «Մրգուզ փանաք» Թղթին. «Մեղդէտ մախիզ զոփեալ» : Թերեւս փոխանակ «Մեղ մակառ իմրիականն մունչ, եւ ինք սնախիզ»՝ պէտք է կարդալ ինքս [= ինքդ] մախիզ : այս ինքն՝ Հոմերոսի բանքն՝ մեղ համար վայելուչ եւ յայտնի են, իսկ քեզ՝ տգեղ եւ անհրեւակ :

Տորբանեմ = Վարդապետեմ (1) : Սխալ է տարբանելով ի Մեղքոնի Զեռագրին, փոխանակ տորբանելով : Այլուր կ'ըսէ Տորբանական, որ պէտք է նշանակէ Վարդապետական. ի Թղթին «Զյաւէտ ծայրացելոյդ»՝ «Իւրիպիդէս յիւրում տախտակի սակս տորբանականին Տորքոնեայ ասեւլով» : եւ ի «Զվաղնջուց ծանուցեալսդ» Թղթին՝ «Տիրապէս տրամադրութեան տորբանականի ի քեզ տողեալ» : Նոր Հայկազեանն սխալ կը մեկնէ. «Տորբանական. Տորբանել, Կամ է՝ Երկարաբան, երկարաբանել. եւ կամ Կազմել զբան ոլորեալ եւ մանուածոյ իբրեւ զտոռն» :

Տրամադատական = Ծշմարտադատ (2) : Սխալ է տրամադատական ի Զեռագրին Մեղքոնի, եւ տրամադատական ի Մագխատրոս Գ. ա' յլ Զ Ս. Դաւադարու կը գրէ տրամադատական : Կայ եւ ի «Յերեկեանն» Թղթին. «Զտրամադատականն ի քեզ յարուցեր յուզումն ախտի» : եւ ի «Զնեքածականն» ին՝ «Վարկայ զոս անկարծիս տիրաբար տրամադատական խոկմամբ» : Թուի նիւթական Թարգմանութիւն յուհականին Διοκρετικός, որ է գղ. Qui peut

discerner, diviser, séparer, décomposer • Յայլ թուղթսն ունի եւ Տրա-
մադասութիւն, իբր Դատաստան մտաց, Ընտրողութիւն, Մեկնութիւն :

Տրոհեմ = Թողում (6) • Իմա՛ ի բաց թողում • «Թերեք զթրու-
ղակութիւն տրոհիցես» = «Երբեք թէ զթշուառութիւնն թողցես» : Կայ
եւ յառաջին տանն «Տրոհել զտարբեղունն կասկածանս», զոր ճշդիւ
թարգմանած չէ «զբազում աւտարտի կասկած» : Յայլ գիրս Տրոհեմ է
Բաժանել, Մեկնել, Զատուցանել • Կը գտնուի մի անգամ եւ յմսկե-
ղարու • «Նստեալ յաթոռ դատաւորն՝ զաւգիսն ընդ աջմէ տրոհիցի, եւ
զայծիսն ընդ ձախմէ» : Ոսկ • Եփես • ԺԶ • 838 :

Բաքովական (2) • Սխալ է Րոմովական ի Մագիստրոս Գ, ըստ որում
եւ Նոր Հայկազեանն ի Փարագրական • Կը նշանակէ Զաւրաւոր : Մա-
գիստրոս ճշդիւ թարգմանած չէ զ«Բաքովական աջառութեամբ» = «Զաւ-
րութեամբ բազկի» • լաւ եւս էր՝ Զաւրաւոր աջով (կամ բազկաւ) : Գեր-
թողական Բառք կը գրեն • «Րաֆով • Զաւրաւոր» • «Բաքացեալ • Զաւ-
րացեալ» :

Րուհանակ = Աւետաւոր (6) : Սխալ թուի Րախմանակ ի Մելքոնի
Զեռագրին եւ ի ԶԶ Ս • Ղազարու • Րախմանակ կամ Րախմանակ, կը
գրէ եւ Նոր Հայկազեանն • Րախման է Խրախճան, յորմէ եւ Րախմա-
նաբար եւ միւս անանցեալքն ի Րախման բառէ առ ա՛յլ մատենագիրս :
Ի Գերթողական Բառս գրեալ է «Րուհանակ • Աւետաւոր», ճիշդ ըստ
մեկնելոյն Մագիստրոսի :

Ծնցոտեմ = Անարգեմ (5) : Ի «Ծնցոտեք» բառէ, որ է Անարգ
զգեստ, գղ • Chiffon, Haillon, Guenille • «Եթէ ի ցնցոսիս զոք տեսա-
նէիր, եւ ի ցրտոյ բրտացեալ» • Ոսկ • Մտթ • Մ • Թորդ • 720 : Նոր
Հայկազեանն սխալ կը մեկնէ • «Ծնցոտեմ • Կարկատել, կրկտել • որպէս
զցնցոտիս» :

Իրողբեմ = Գանձեմ (2) : Մելքոնի Զեռագրին՝ ոգորեալ • իսկ Մա-
գիստրոս Գ՝ լրորեալ • տես եւ ի ծանօթութեան Չդ տանն :

Փաղպիական = Հոչակեալ (5) : Մագիստրոս Գ՝ փաղպիական • ու-
ղիղ չէ փաղպիսական ի Զեռագրին Մելքոնի : Կայ ի Գերթողական Բառս՝
«Փաղբիաւթ • Հոչակաւոր» :

Փայառութիւն (1) : Ի պարսիկ բառէն Փայ կամ Փեյ, Ոտն, կը
թարգմանի Ոտնառութիւն • այսպէս կը մեկնէ եւ Նոր Հայկազեանն •
Ինչպէս ըսի ի ծանօթութեան առաջին տանն՝ Մեկնութիւնն բառ առ
բառ չէ, եւ «փայառութեան» թարգմանեալ է «ոտից անհաստատելի»,
ուր ճշգրտոյն եւս էր «ոտնառութեան», ըստ որում կը գրէ ի «Հար-
կաւորեցայ» թղթին • «Դեղեւեցին այսր անգը ոտնառութեամբ» : Ունի
եւ Փայառական = Ոտնառական ի «Մրգուզ փանաք»ին • «Զաւրէն լա-
կովնացի վիմացն սահեալք լպրծին փայտական (ա՛յլ Զ՝ գայթական)» :

Փարպեցի, Խորենացի, Ղեւոնդ Պատմիչ, Ասողիկ եւ Ուսպելեան ունին Պայիկ, իբր Ոսնկայ սպասաւոր եւ Հետեւակ զինուոր, որ է պրս. Փեյիֆ, ի Փեյ = Ոտն բառէ :

Փաստող = Պատճառարան (6) : Սխալ է փաստողիդ ի Մեղքոնի Ձեւագրին եւ ի Նոր Հայկազներն ի բառն Բախճանակ, նոյնպէս փաստողիդ ի Մագիստրոս Գ. մի Ձեռագիր Ս. Ղազարու՝ փաստողիդ, որ է ուղիղն : «Փաստող» կ'ենթադրէ զբայն «Փաստեմ», Պատճառաբանեմ :

Փարագրական = Շարագրական (2) : Նոր Հայկազեանն ուղիղ չի մեկնէր «իբր Պարագրական» . իսկ Բերթողական Բառք՝ «Փարագրող [= Փարագրող] . Շարագրող» . կայ անդ եւ «Փարագրեալ . Շուրջ եղեալ» :

Ստոքհոլմ, 25 Յունիս 1900

ՆՈՐԱԹՐ Ն. ԲԻԻԶԱՆԴԱՏԻ